

Polónyi István

Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományi Intézet

Harmadik csapás

A felsőoktatási felvételi ingadozásai – avagy az oktatáspolitikai társadalomismeretének hiánya

Ebben az írásban a hazai felsőoktatási felvételi tendenciáit és annak néhány összefüggését igyekszünk bemutatni, nem függetlenül a 2020. évi felvételi – sokak által meglepőnek vélt – alakulásától. Az írás alcímét egyik kolléganőmtől plagizáltam, aki, amikor megmutattam neki a 2020-as felvételi számokat, és annak okairól beszélgettünk, kijelentette, hogy az alapvető ok a felsőoktatás-politika társadalomismeretének hiánya. A főcím pedig arra utal, hogy a hazai felsőoktatás az elmúlt alig több mint tíz évben harmadszor szenved el olyan oktatáspolitikai ráhatást, ami súlyos helyzetbe sodorja.

A 2020-as felvételi

2014-ben – 2020. január 1-jei hatályba léptetéssel – a Kormány 335/2014. (XII. 18.) Korm. rendelete (a felsőoktatási felvételi eljárásról szóló 423/2012. [XII. 29.] Korm. rendelet módosításáról) 10 § (2) bekezdésében radikálisan módosította a felvételi feltételeinek szabályait. Eszerint „alapképzésre, osztatlan képzésre [...] az a jelentkező vehető fel, aki a) legalább B2 szintű, általános nyelvi, komplex nyelvvizsgálattal, vagy azzal egyenértékű okirattal rendelkezik és b) legalább egy emelt szintű érettségi vizsgát tett vagy felsőfokú végzettséget tanúsító oklevéllel rendelkezik.” (A b) pontot nem kell alkalmazni a művészet képzési terület képzésére jelentkezőre.)

Majd 2019 novemberében a 2019. (XI. 14.) Korm. rendelet (a felsőoktatási felvételi eljárással összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról) 5. § szerint „nem lép hatályba a 335/2014. (XII. 18.) Korm. rendelet 10. § (2) bekezdése.” Tehát az utolsó pillanatban eltörölték a kötelező nyelvvizsga követelményét, de az emelt szintű érettségi általánosan kötelező előírását megtartották. Köztudott, hogy a szeptemberben induló, ún. általános felvételi eljárásra való jelentkezés december második felében szokott indulni, és február közepén zárul. A módosítás tehát látszólag éppen időben történt, hiszen egy hónappal a jelentkezések kezdete előtt jelent meg. A felvételi szabályok változtatgatásának következménye azonban mégis rendkívül jelentős volt (1. táblázat).

1. táblázat. A jelentkezők és felvettek létszámának alakulása

A szeptemberben induló képzésekre irányuló felvételikén	Összes jelentkező	Az adott évben 19 és 18 vagy kevesebb éves jelentkező együtt	Összes felvett	Az adott évben 19 és 18 vagy kevesebb éves felvett együtt
2015	105 646	36 606	72 260	25 688
2016	111 219	36 312	74 901	25 794
2017	105 868	34 388	72 758	25 429
2018	107 700	35 785	75 291	26 483
2019	112 033	39 252	78 980	29 053
2020	91 460	32 083	68 112	26 961
2019-2020 ¹	20 573	7169	10 868	2092
2020/2019 (%)	82%	82%	86%	93%

Forrás: felvi.hu adatbázis

¹ 2019. évi adat mínusz 2020. évi adatok

2020-ban a jelentkezők száma mintegy 20,5 ezerrel csökkent, és ilyen kevesen még nem jelentkeztek, amióta központi felvételi rendszer van. A jelentkezettek közül kicsit több mint 7 ezret tesz ki a 18 éves vagy fiatalabb és a 19 éves korosztály együttes létszámának csökkenése – ők azok, akik nagyrészt a felvételi évben érettségiznek. Ehhez tegyük hozzá rögtön, hogy a folyamatokban a demográfia nem játszhatott szerepet, mivel a 17 éves népesség létszáma 2020-ban kb. 97 200 fő, 2019-ben 97 800, 2018-ban 97 500 – tehát a korosztályi létszám jelentéktelen mértékben ingadozik, a jelenséget nem magyarázza. A felvett létszámon már tompítottabban jelentkezik a folyamat – a felvételi rendszer sajátosságai miatt, amelynek nyomán az intézményi kapacitásokat igyekeznek feltölteni a „vonalhúzás” során -, de a 2020. évi általános eljárásban felvettek számára is igaz, amit a jelentkezőkre írtunk, hogy ilyen kevés hallgatót még nem vettek fel, amióta központi felvételi rendszer van. Az összes felvett létszám mintegy 10 ezerrel csökkent, azon belül a 19 éves és fiatalabbak száma mintegy 2,1 ezerrel. Ezek az adatok is érzékeltetik, hogy az oktatáspolitikai csapás az elmúlt tizenöt év legnagyobb felsőoktatási szűkítését eredményezte. Tegyük hozzá, hogy tudatosan, hiszen a kormányrendeletek „a minőség jegyében” több mint öt éve megszülettek.

Azt is azonnal észre lehet venni, hogy a létszámszűkítés elszenvedői nagyjából részidős első diplomaszerezésre jelentkezők voltak (2. táblázat).

2. táblázat. Az alap és osztatlan képzésre összesen és a részidős képzésre jelentkezők és felvettek száma

	AO jelentkező	AO felvett	AON jelentkező	AON felvett	AOR jelentkező	AOR felvett
2015	78 607	51 670	64 120	40 145	14 487	11 525
2016	83 271	53 999	65 727	41 021	17 544	12 978
2017	82 703	55 225	63 624	41 318	19 079	13 907
2018	84 291	57 068	64 708	42 320	19 583	14 748
2019	88 839	61 041	68 459	44 989	20 380	16 052
2020	69 281	49 640	56 691	39 741	12 590	9899
2019-2020 ²	19 558	11401	11768	5248	7790	6153
2020/2019 %	78%	81%	83%	88%	62%	62%

Forrás: felvi.hu adatbázis

AO – alap és osztatlan képzés

AON – alap és osztatlan képzés nappali munkarendben

AOR – alap és osztatlan képzés részidős munkarendben

² 2019. évi adat mínusz 2020. évi adatok

Az első diplomaszerezésre irányuló jelentkezéseket, azaz az alap- és osztatlan képzésre első helyen jelentkezők (valamennyi tagozaton) számát vizsgálva a csökkenés kicsit több mint 19,5 ezer fő, azaz ezer fő híján a teljes csökkenés az első diplomára irányuló képzéseknél volt (a mester- és FSZ képzés esetében alig volt visszaesés). Szembetűnő, hogy miközben a nappali alap- és osztatlan képzésre felvettek száma 12%-kal csökkent, addig a részidős képzésre felvetteké több mint harmadával.

Elég nyilvánvaló, hogy nemcsak – sőt nem elsősorban – a nyelvvizsga körüli hercehurca riasztott vissza, hanem az emelt szintű érettségi, amelynek a hatása jelentősebb volt. A részidős képzésre jelentkezők esetében egészen biztos, hiszen többüknek le kellene azt tenni – újra érettségizve. Hozzá kell tenni azt is, hogy ez is nyilvánvaló célja volt a minőségelvet túlhangsúlyozó felsőoktatás-politikának.

Érdemes egy pillantás erejéig a szakcsoportok szerinti csökkenést is megvizsgálni (3. táblázat). Szembetűnő a pedagógus, a műszaki, az informatikai, az agrár és a sporttudományi képzésekre jelentkezők számának radikális (20%-ot meghaladó) csökkenése. Ez már nem biztos, hogy célja volt a felsőoktatás-politikának – inkább tudatosságának hiányosságaira mutatnak rá. Hogy miért pont ezeken a képzéseken csökkent a jelentkezők száma legradikálisabban, arra a 4. táblázatból kapunk magyarázatot

3. táblázat. A jelentkezések csökkenésének képzési szerkezete

	(2020-2019)/2019 (%) ³		(2020-2019)/2019 (%) ³	
	Jelentkezők	AON Jelentkezők	Felvett	AON felvett
agrár	-25%	-31%	-23%	-38%
államtudományi	-11%	-28%	3%	-37%
bölcsészettudomány	2%	8%	4%	-33%
gazdaságtudományok	-16%	-10%	-13%	-19%
informatika	-20%	-23%	-14%	-24%
jogi	1%	18%	-2%	23%
műszaki	-34%	-34%	-34%	-29%
művészet	-6%	-14%	8%	-31%
művészetközvetítés	7%	10%	-8%	12%
orvos- és egészségtudomány	-16%	-17%	-7%	-27%
pedagógusképzés	-40%	-33%	-29%	-48%
sporttudomány	-24%	-19%	-8%	-37%
társadalomtudomány	-5%	6%	5%	-8%
természettudomány	-11%	-13%	-10%	-27%

Forrás: felvi.hu adatbázis alapján saját számítás

³ 2020. és 2019. évi adat különbsége a 2019. évi bázishoz viszonyítva, százalékban kifejezve

4. táblázat. Az alap- és ozatlan képzési területekre az adott évben felvettek között a nyelvvizsgáért és az emelt szintű érettségiért többletpontszámot kaptak aránya

	Nyelvvizsgáért		Emeltszintű érettségiért	
	2015.	2018.	2015	2018.
Alapképzésre felvettek				
agrár	51%	45%	31%	27%
bölcsészettudomány	49%	47%	93%	92%
gazdaságtudomány	55%	56%	45%	48%
informatika	71%	74%	43%	41%
jogi	43%	46%	18%	22%
közigazgatási/államtudományi	63%	76%	51%	50%
műszaki	64%	66%	39%	37%
művészeti				
művészetközvetítési				
orvos- és egészségtudományi	57%	51%	39%	45%
pedagógusképzés	47%	46%	20%	18%
sporttudomány	42%	30%	55%	34%
társadalomtudomány	41%	39%	94%	93%
természettudomány	66%	69%	61%	68%

	Nyelvvizsgáért		Emeltszintű érettségiért	
	2015.	2018.	2015	2018.
Osztatlan képzésre felvettek				
agrár	77%	61%	97%	72%
jogi	63%	63%	71%	69%
műszaki	91%	68%	100%	100%
orvos	84%	80%	99%	99%
pedagógus	36%	37%	81%	84%
államtudományi		97%		82%
gazdasági		72%		100%

Forrás: 2015. és 2018. évi felvételi adatbázisok alapján saját számítás

Elég világosan látszik, hogy 2018-ban az agrár, az informatikai, a műszaki, a pedagógus és a sporttudományi képzések esetében az emelt szintű érettségivel rendelkezők aránya 45% alatt volt, s ez valószínűleg nem sokat változott 2020-ra, ami riasztóan hathatott a jelentkezőkre (hasonló felkészültséget feltételezve).¹

Ha a 2020. évi jelentkezők változása és a 2018-as felvettek nyelvvizsga-aránya, valamint a 2020-as jelentkezők változása és a 2018-ban felvettek emelt szintű érettségi aránya közötti korrelációt megvizsgáljuk a szakcsoportok halmazán, azt találjuk, hogy az összes jelentkezők számának változása az emelt szintű érettségivel mozog együtt viszonylag erős (+0,6157) korrelációval (a nyelvvizsga-aránnyal a korreláció +0,2728). Ugyanezt a felvettek arányának változása és az emelt szintű érettségizettek aránya között vizsgálva még erőteljesebb együttmozgást tapasztalunk (+0,7061) (Melléklet 3. táblázat). Az AON képzési szintre jelentkezők száma viszont mindkét jellemzővel együttmozog egy nem túl erős (+0,3, +0,4 körüli) korrelációval. Ebből arra lehet következtetni, hogy a részdíjs képzésre jelentkezőket erősen eltántorította az emelt szintű érettségi, a nappali tagozatos alap- és osztatlan képzésre jelentkezőket pedig kisebb erővel ugyan, de mindkét új követelmény.

Fontos megjegyezni, hogy a jelentkezők szakeloszlása és „hozott pontszáma” mögött erőteljes szocio-ökönómiai sajátosságok állnak. A tanulók társadalmi, gazdasági helyzetének lakóhely szerinti differenciáltsága, ami együtt jár az iskolarendszer differenciáltságával, alapvetően meghatározza azt, hogy mely felsőoktatási intézmények szenvedik meg leginkább a jelentkezők számának csökkenését, mivel a felsőoktatási intézmények rekrutációja mind területileg, mind társadalmilag erősen meghatározott (ld. erről Polónyi, 2012, 2018, 2019).

A jelentkezők létszámcsökkenése alig érintette az ELTE mellett a művészeti egyetemeket (kivéve a Színház- és Filmművészetit), az Állatorvostudományit és három nem állami egyetemet, a Pázmányt, a Milton Friedmant és az Andrássyt. A jelentkezési létszámcsökkenés volumenét illetően a legnagyobb vesztesek a vidéki egyetemek: a Debreceni Egyetem, a Széchenyi és a Szent István egyetemek. De ott vannak a nagy vesztesek között a fővárosi gazdaságtudományi és műszaki egyetemek is.

A felvettek némileg más tendenciákat mutatnak – a különbségek az intézményi profiloktól és az egyes szakok államilag finanszírozott minimum pontszámhatáraitól és természetesen az adott intézménybe jelentkezők pontszámaitól függenek. Az intézmények között – csak a 100 főnél nagyobb létszámot felvett intézményeket tekintve – a legnagyobb nyertes két művészeti egyetem: a MOME és a Táncművészeti, az előzőnek 6%-kal, az utóbbinak 12%-kal növekedett a felvett létszáma az előző évi általános eljáráshoz viszonyítva. 3% körül növekedett a felvett létszám a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, a Testnevelési

Egyetem és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem esetében, és 2% körül a Milton Friedman Egyetemen, az Állatorvostudományi Egyetemen és a Képzőművészeti Egyetemen. A tavalyival azonos a felvett létszám a Pázmányon, az összes többi intézmény esetében pedig kevesebb mint az előző évben. A fővárosi nagy egyetemek 1-4%-ot veszítettek (SE 1%-ot, ELTE 2,6%-ot, BME 3,1%-ot), kivéve a Károlit, amelyik 6,6%-ot és a Corvinust, amelyik 19,5%-ot, továbbá az Óbudait, amelyiket 28,9% és a Színház- és Filmművészeti, amelyet 36,9% veszteség ért. A vidéki egyetemek ennél nagyobb veszteséget szenvedtek. Legkevesebbet az SZTE: 4%-ot, a PTE pedig 6,5%-ot veszített. A Debreceni Egyetem 14,4%-ot, a ME 18,1%-ot, a Soproni Egyetem 24,1%-ot, a Pannon Egyetem 25,4%-ot, a Széchenyi 31,1%-ot, a Szent István 35,5%-ot és a Kaposvári 36,2%-ot. Az alkalmazott tudományegyetemek esetében is azt látjuk, hogy a fővárosi intézmények nagyjából a fővárosi egyetemhez hasonló eredményt értek el, viszont a vidéki alkalmazott tudományegyetemek felvett létszáma a tavalyinak mindössze kétharmada.

Az adatokra tekintve két dolog látszik elég egyértelműen.

Részint az, hogy a felsőoktatás-politikai lépés vesztesei a vidéki intézmények – ami azt mutatja, hogy a vidéki alsó középosztály gyermekei szorultak ki a döntés nyomán, ami nem csoda, hiszen ezek a fiatalok járnak nem túl erős vidéki középiskolákba, ahol nehezebb emelt szintű érettségit tenni, s a szülők sem tudnak sokat áldozni különórákra.

A vidéki egyetemek több mint 10%-ponttal, a vidéki alkalmazott tudományok egyetemei több mint harmadnyival tudtak kevesebb fiatal felvenni (5. táblázat).

5. táblázat. A felvettek számának alakulása 2019-hez viszonyítva intézménycsoportonként

	Fővárosi	Vidéki
Egyetem	93%	83%
Alkalmazott tudományok egyeteme	93%	65%
Főiskola	57%	60%

Forrás: felvi.hu adatai alapján saját számítás

A másik, ami látszik, hogy az átalakulásba vont intézmények közül a MOME és az Állatorvostudományi tudott a tavalyinál több hallgatót felvenni (a MOME 6%-kal, az ATE 2%-kal), a többi viszont katasztrofálisan szerepelt. A Corvinus és a Miskolci Egyetem közel 20%-ot veszített, a Soproni Egyetem 24%-ot, a Széchenyi 31%-ot, a Szent István, a Kaposvári, valamint a Színház- és Filmművészeti Egyetem valamivel több mint harmadát, a Neumann a felét veszítette el a tavalyi létszámnak. Kérdés, hogy a sikertelenség ösztönözte-e az átalakítást, vagy az átalakítás okozta a hallgatóvesztést. A két szakmai lobbival által motivált privatizáció (MOME, ATE) sikeres, de a Corvinus szereplése inkább az utóbbira enged következtetni.

A jelentkezések és a felvételek hosszabb távú alakulása

A 2020. évi jelentkezések ilyen mértékű visszaesése nem példa nélküli a hazai felsőoktatás elmúlt tizenöt évében. 2008-ban és 2013-ban hasonló – bár a 2020-asnál valamivel magasabb szintről történt – visszaesést láthatunk.

Ha az ezredforduló utáni felvételi jelentkezéseket vizsgáljuk (1. ábra), akkor azt látjuk, 2007–2008-ban, illetve 2013-ban alakultak ki mélypontok – akár 40-50 ezer fős csökkenéseket is regisztrált a Felvi adatbázis. Míg azonban 2009 után a számok újra növekedni kezdtek, 2013 után egyfajta stagnálás figyelhető meg az adatokban, amelyek így egy alacsonyabb szinten látszott stabilizálódni, és erre az alacsony szintre következett

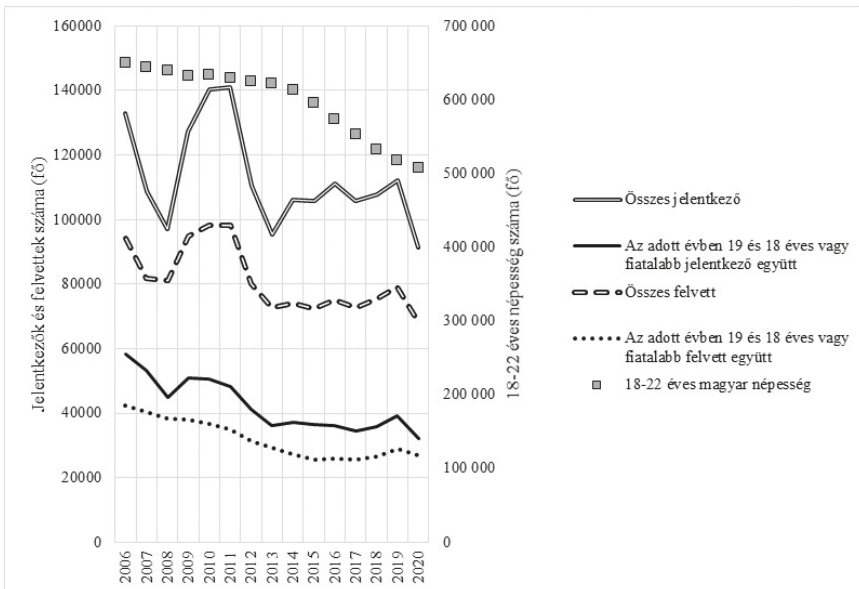
be a fentebb említett 2020-es jelentkezési létszámcsökkenés

Az ingadozás mögött nyilvánvalóan nem demográfiai folyamatok állnak, mert jóllehet a 2000-es évek elején a fiatal korosztályok létszáma csökkenésének vagyunk tanúi, azonban ez a csökkenés nem hektikus. Az ábrában a 18–22 éves korosztály alakulását pontsor illusztrálja. A jelentkezők számának trendje és a korosztályi trend között van ugyan együtmozgás, azonban a jelentkezők számában jól láthatóak az oktatáspolitikai hatások az egyes szakadékoknál. Azt is érdemes szem előtt tartani, hogy a felsőoktatás (nappali tagozatos) jelentkezőinek tényleges mérítési bázisát adó érettségizettek létszáma a korosztályi létszámhoz viszonyítva még lassabban csökkent – mivel az érettségizett arány növekedett (2. ábra). (Sajnos nem áll rendelkezésre a 2020-as érettségi statisztika, pedig a „pandémiás érettségi” nyilvánvalóan befolyásolta a felvételt – különösen az idősebb, részijdős képzésre jelentkezők esetében.)

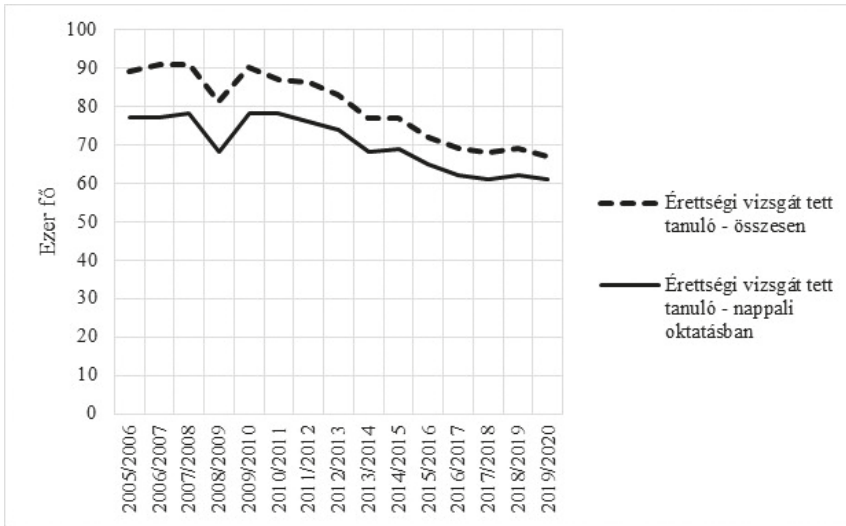
Végül is a felvételi létszámingadozásokat nem a demográfia okozta, hanem az oktatáspolitikai vitustánc. Az oktatáspolitikai társadalomismeretének hiánya. Úgy tűnik, hogy a felsőoktatásba jelentkezőknek mintegy 20-25%-a az elengedhetetlen költségviselés határán vállalkozik a továbbtanulásra, s visszariad, ha a feltételek változása megnöveli a szükséges erőfeszítések nagyságát. S alighanem ez az alsóbb rétegeket jelenti.

Végül is a felvételi létszámingadozásokat nem a demográfia okozta, hanem az oktatáspolitikai vitustánc. Az oktatáspolitikai társadalomismeretének hiánya.

Úgy tűnik, hogy a felsőoktatásba jelentkezőknek mintegy 20-25%-a az elengedhetetlen költségviselés határán vállalkozik a továbbtanulásra, s visszariad, ha a feltételek változása megnöveli a szükséges erőfeszítések nagyságát. S alighanem ez az alsóbb rétegeket jelenti.

1. ábra. A szeptemberi kezdésű programokra (azaz ún. Általános eljárás keretében) történő felsőoktatási jelentkezések számának alakulása, 2001–2020
Forrás: Felvi.hu adatai alapján saját szerkesztés

2. ábra. Az érettségit tett létszám az adott évben
 Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Azaz az ingadozások mögött az oktatáspolitikai „csapásai” állnak.

Az első csökkenés mögött egy tandíj-bevezetési kísérlet állt. 2006-ban a felsőoktatási költségmegosztás kapcsán felmerült első elképzelések a diploma megszerzését követő, utólagos képzési hozzájárulásról szóltak, majd fejlesztési részhozzájárulás (FER) elnevezéssel merült fel a tandíj bevezetése. Végül is képzési hozzájárulás elnevezéssel kerül be a 2006-os baloldali kormányváltást követő államháztartási reform kapcsán a felsőoktatási törvénybe.² A felsőoktatási törvény szerint az államilag támogatott és költségtérítéses képzésről szóló szabályozás azzal egészült ki, hogy az államilag támogatott hallgató képzési hozzájárulás fizetésére kötelek. A törvény külön szakaszban szabályozta a képzési hozzájárulást. Ennek nyomán a képzési hozzájárulás összege 2008 szeptemberétől az alapképzésben 105 ezer, a mesterképzésben 150 ezer forint lett volna évente, amely összegtől az intézmények plusz-mínusz ötven százalékkal eltérhettek, de a legjobb 15% tandíjmentességben részesült volna.

Az ellenzék azonban a képzési hozzájárulás szakpolitikai problémáját nagypolitikai szintre vitte. Így a Fidesz és a KDNP népszavazási kezdeményezése és aláírásgyűjtése nyomán – és az OVB és az Alkotmánybíróság nem jelentéktelen értelmezési vitája után – a képzési hozzájárulás megszüntetése 2008. március 9-én a vizitdíjjal és a kórházi napidíjjal együtt népszavazásra került. A népszavazáson a képzési hozzájárulás eltörlése (is) megkapta a szükséges szavazatokat.

A tandíj tehát nem lett bevezetve, ennek ellenére a tandíj bevezetésének híre rendkívül jelentős csökkenést eredményezett a jelentkezők (s ennek nyomán a felvettek számában) – ez áll a 2007–2008-as jelentkezési visszaesés mögött.

A második csökkenés is a felsőoktatási költségmegosztással kapcsolatos hír hatása. A tandíjat ugyan elvetették, de a költségtérítéses rendszer, amelyet 1996-ban vezettek be (amelynek nyomán a mai napig a hallgatók egy része államilag támogatott vagy „ösz-töndíjas”, s nem fizet tandíjat, a másik része pedig költségtérítéses, illetve önköltséges, azaz a teljes képzési költségét kifizeti tandíjként),³ mindvégig érintetlenül megmaradt. Olyannyira, hogy a 2010-ben hatalomra kerülő konzervatív kormány – a miniszterelnök 2012 őszi elhíresült beszédében hangsúlyozott, bevezetni tervezett „önfenntartó

felsőoktatás” keretében – az államilag finanszírozott létszámot radikálisan le akarta szűkíteni, s a hallgatók többségével a teljes képzési költséget ki akarta fizettetni (mely önköltségfizetést a diákhitel 2 konstrukcióval könnyítették volna, amely hitelt a munkába állás után kellett volna visszafizetni). A hallgatói megmozdulások után ettől a kormány részben⁴ visszalépett, azonban a bejelentés hatására ezúttal is jelentős jelentkezési létszámcsökkenés következett be. Ez áll a 2013. évi jelentkezések visszaesése mögött.

Ráadásul a felsőoktatás szűkítése és a létszámcsökkenés csak igen kis mértékben „múlt el” a napjainkig tartó időszakban. Részint a Széll Kálmán Terv 2.0 keretében 2011-ben és 2012-ben a kormány közel 100 milliárd forintot vont ki a szféra állami támogatásából, részint a konzervatív felsőoktatás-politika a minőség és a világhírű felsőoktatási rendszer elérésének⁵ jelszava mögött valójában a felsőoktatás beszűkítésére törekedett, ami számos dokumentumból kitűnik.⁶

Ennek nyomán 2013 óta a felvett létszám csak igen szerény mértékben növekedett. A létszámvisszafogás alapvető eszköze a kormányzati képzési struktúra és a finanszírozott létszám szabályozása. Ennek keretében⁷ 2013-ban 10 alap- és 2 osztatlan képzésnek megszüntették az állami támogatását,⁸ majd 2014-ben ugyanennek a 12 szaknak az állami finanszírozott helyeire való bekerülését rendkívül magas pontszámokhoz kötötték, majd 2015-ben 32 alap és 9 osztatlan szak került ebbe a kategóriába, ma pedig 30 alap és 10 osztatlan szak van ebben a csoportban. A szabályozás eredményeként 2013-ról 2019-re az általános felvételi eljárásban felvett létszám 73 ezerről mindössze 79 ezerre növekedett (miközben 2010-ben több mint 98 ezer volt) (ld. Melléklet 1. és 2. táblázat).

És ebben a helyzetben lépett életbe a harmadik oktatáspolitikai csapás, a kötelező emelt szintű érettségi, amelynek hatását korábban elemeztük.

Befejezésül

A felsőoktatás 2020. évi általános (a szeptemberben induló képzésekre történő, azaz a fő) felvételi eljárása látszólag nagy meglepetést hozott a jelentkezők és ennek nyomán a felvettek számának radikális csökkenésével. Sajátos kormányzati reagálásként lehetett hallani, hogy ezzel javult a bejutás esélye, mert 74%-ot felvettek. Ez az indoklás nyilvánvalóan propagandisztikus – vagy a folyamatok ismeretének teljes hiányát bizonyítja –, mivel a felvételi eljárás sajátosságai miatt a kevesebb jelentkezőből mindig többet vesznek fel, így a korábbi 2013-as csökkenésnél 76%, a 2008-as csökkenésnél 84% volt a bejutási arány.

A jelentkezők és a felvettek számának ez a radikális csökkenése nem először fordult elő a hazai felsőoktatás közelmúltjában.

A 2008-as visszaesés a tandíjbevezetés szándékának hatására következett be. A 2013-as hanyatlás mögött is a felsőoktatási költségmegosztás radikális módosításának, az államilag finanszírozott hallgatólétszámnak a tervezett csökkentése állt.

A 2020-as visszaesés esetében pedig egyértelmű, hogy a konzervatív kormány tudatos felsőoktatás-politikájának hatásáról van szó. A 2014-ben hozott felvételi követelményre vonatkozó előírás – a felvételhez kötelezővé tett emelt szintű érettségi – hatása érett be.

A konzervatív kormány gazdaság- és oktatáspolitikája, amely az oktatási rendszernek a rövid távú gazdasági igényekhez történő igazítását szorgalmazza, növekvő arányú diplomás munkaerő helyett szakmunkásokat, kétkezi munkásokat igényel. Ezt igazolja az is, hogy az EU 2020 stratégia célkitűzései között szereplő, 2020-ban elérendő 40%-os ajánlott fiatal diplomás arányra nem vállalkozott a magyar kormány. Ennek nyomán 2018-ban mindössze 30,8% volt ez az arány, amivel az OECD országok között az utolsók között vagyunk, csak négy országban kevesebb, mint nálunk.⁹ (Miközben az e tekintetben vezető országokban közel kétszer akkora, mint a magyar: Litvániában 55,6%,

Írországban 56,2%, Japánban 60,7%, Kanadában 61,8%, Koreában 69,6%.)

A minőségelv és a világszínvonal elérésének megmosolyogtató törekvéseivel (ld. erről Polónyi és Kozma, 2019) indokolt felsőoktatás-szűkítés súlyos társadalmi következményekkel jár. A hazai közoktatás erősen szelektív jellege különösen felerősíti azt a hatást, amely a létszámszűkítés miatt egyébként is fenyeget: nevezetesen azt, hogy a felsőoktatásból kiszorulnak az alsóbb társadalmi rétegek.

És persze súlyos következményei lesznek a hosszú távú gazdasági fejlődésben is (Polónyi 2020).

A minőségelv és a világszínvonal elérésének megmosolyogtató törekvéseivel (ld. erről Polónyi és Kozma, 2019) indokolt felsőoktatás-szűkítés súlyos társadalmi következményekkel jár. A hazai közoktatás erősen szelektív jellege különösen felerősíti azt a hatást, amely a létszámszűkítés miatt egyébként is fenyeget: nevezetesen azt, hogy a felsőoktatásból kiszorulnak az alsóbb társadalmi rétegek.

Irodalom

Altbach, Ph. G., Reisberg, L. & Rumble, L. E. (2009). *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution*. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education DOI: [10.1163/9789004406155](https://doi.org/10.1163/9789004406155)

http://www.cep.edu.rs/public/Altbach_Reisberg_Rumbley_Tracking_an_Academic_Revolution_UNESCO_2009.pdf Utolsó letöltés: 2019. 05. 05.

Fokozatváltás a felsőoktatásban. Középtávú szakpolitikai stratégia. 2016. EMMI, Budapest. http://www.kormany.hu/download/c/9c/e0000/Fokozatváltás_Felsőoktatásban_HONLAPRA.PDF Utolsó letöltés: 2020. 06. 10.

Polónyi István & Kozma Tamás (2019). Az egyetemfejlesztés alternatívái. *Magyar Tudomány*, 9. 1326–1336. DOI: [10.1556/2065.180.2019.9.9](https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.9.9)

Polónyi István (2012). Honnan jönnek a hallgatók? *Educatio*, 2. 244–258.

Polónyi István (2018). A hátrányos helyzetű kistérségekben élő fiatalok felsőoktatásba kerülésének esélyei. *Statistikai Szemle*, 10. 1001–1019. DOI: [10.20311/stat2018.10.hu1001](https://doi.org/10.20311/stat2018.10.hu1001)

Polónyi István (2019). Egyetemek és régióink – különös tekintettel a Debreceni Egyetemre. *Debreceni Szemle*, 1. 23–34.

Polónyi István (2020). *A felsőoktatás politikai gazdaságtana*. Budapest: Gondolat.

Széll Kálmán Terv. Összefogás az adósság ellen. (2010) <https://2010-2014.kormany.hu/download/4/d1/20000/Sz%C3%A9ll%20K%C3%A1lm%C3%A1n%20Terv.pdf> Utolsó letöltés: 2020. 06. 10.

A következő lépés. Széll Kálmán Terv 2.0. (2012) https://2010-2014.kormany.hu/download/3/e8/80000/1-A_k%C3%B6vetkezo%20%C5%91%20%C3%A9s%20%28SzkT%20%29.pdf Utolsó letöltés: 2020. 06. 10.

Melléklet

Melléklet 1. táblázat. A jelentkezők és felvettek létszámának alakulása

A szeptemberben induló képzésekre irányuló felvételen	Összes jelentkező	Az adott évben 19 és 18 vagy kevesebb éves jelentkező együtt	Összes felvett	Az adott évben 19 és 18 vagy kevesebb éves felvett együtt
2006	132 771	58 404	94 142	42 211
2007	108 928	53 365	81 637	40 320
2008	96 991	44 758	81 108	38 448
2009	127 306	50 826	94 724	37 996
2010	140 308	50 704	98 246	36 688
2011	140 954	48 307	98 144	34 882
2012	110 616	41 161	80 136	31 264
2013	95 447	36 031	72 679	29 425
2014	106 175	37 288	74 182	27 135
2015	105 646	36 606	72 260	25 688
2016	111 219	36 312	74 901	25 794
2017	105 868	34 388	72 758	25 429
2018	107 700	35 785	75 291	26 483
2019	112 033	39 252	78 980	29 053
2020	91 460	32 083	68 112	26 961

Forrás: felvi.hu

Melléklet 2. táblázat. Az alap és osztatlan képzésre összesen és a részdíós képzésre jelentkezők és felvettek száma

	AO jelentkező	AO felvett	AON jelentkező	AON felvett	AOR jelentkező	AOR felvett
2006	112 974	77 979	83 906	52 885	29 068	25 094
2007	96 037	70 030	76 392	50 405	19 645	19 625
2008	85 901	68 897	65 240	48 567	20 661	20 330
2009	103 415	71 259	80 672	50 370	22 743	20 889
2010	107 690	69 948	84 596	50 697	23 094	19 251
2011	106 098	71 253	84 360	51 571	21 738	19 682
2012	81 236	59 784	67 743	47 556	13 493	12 228
2013	72 914	55 053	60 268	44 196	12 646	10 857
2014	79 256	53 648	63 975	41 689	15 281	11 959
2015	78 607	51 670	64 120	40 145	14 487	11 525
2016	83 271	53 999	65 727	41 021	17 544	12 978
2017	82 703	55 225	63 624	41 318	19 079	13 907
2018	84 291	57 068	64 708	42 320	19 583	14 748
2019	88 839	61 041	68 459	44 989	20 380	16 052
2020	69 281	49 640	56 691	39 741	12 590	9 899

Forrás: felvi.hu

Melléklet 3. táblázat. Korreláció a jelentkezők számának változása és a 2018-ban felvettek emelt szintű érettségi aránya, valamint a felvettek számának változása és a 2018-ban felvettek emelt szintű érettségi aránya között

	Jelentkezők számának változása 2020-ban 2019-hez képest (%)	A 2018-ban felvettek között emelt szintű érettségiért többletpontot kapottak aránya	Felvettek számának változása 2020-ban 2019-hez képest (%)	A 2018-ban felvettek között emelt szintű érettségiért többletpontot kapottak aránya
agrár	-25%	27%	-23%	27%
államtudományi	-11%	92%	3%	92%
bölcsészettudomány	2%	48%	4%	48%
gazdaságtudományok	-16%	41%	-13%	41%
informatika	-20%	22%	-14%	22%
jogi	1%	50%	-2%	50%
műszaki	-34%	37%	-34%	37%
művészet	-6%		8%	
művészetközvetítés	7%		-8%	
orvos- és egészségügytudomány	-16%	45%	-7%	45%
pedagógusképzés	-40%	18%	-29%	18%
sporttudomány	-24%	34%	-8%	34%
társadalomtudomány	-5%	93%	5%	93%
természettudomány	-11%	68%	-10%	68%
Korreláció		0,6157		0,7061

- ¹ A jogi alapképzésre jelentkezők esetében is nagyon alacsony volt az emelt szintű érettségivel rendelkezők aránya, azonban az ő jelentkezési és felvett arányuk nem látszik a táblán, mert az osztatlan képzéssel együtt szerepelnek. Ráadásul az osztatlan jogászképzés esetében lecsökkentett államilag finanszírozott ponthatár megnövelte a jelentkezők és a felvettek számát is.
- ² A törvény szerint az államilag támogatott képzés költségeinek többségét a törvényben meghatározottak szerint az állami költségvetés, a költségtérítéssel képzés költségeit a hallgató viseli. Az államilag támogatott alap- és mesterképzésben tanulmányokat folytató hallgató képzési hozzájárulás fizetésére köteles.
- ³ Ezt a szakirodalom „kétlépcsős tandíjnak” nevezi, ilyen van számos átmeneti gazdaságban, mint például Magyarországon, Oroszországban, Kelet- és Közép-Európában (ld. pl. Altbach és mtsai, 2009).
- ⁴ A „részen” azt jelenti, hogy 2013 után – mint arról lesz szó – az államilag támogatott felvételi keretszámokat, ha nem is radikálisan, de jelentősen szűkítette, s a korábban a képzési normatívával nagyjából azonos költségtérítést ún. önköltségi szintre emelte, és a diákhitel 2-t valóban bevezette.
- ⁵ A *Fokozatváltás a felsőoktatásban* című (*Fokozatváltás 2016*) anyag, amelyet a kormány 2016-ban hagyott jóvá, arra a kérdésre, hogy „Milyen felsőoktatást képzelünk el tehát 2030-ban?”, azt írja: „Minden [magyar felsőoktatási] intézmény világszínvonalú [kell legyen] azokban a diszciplinákban, amelyek a saját kiemelt területéhez tartoznak, összességében pedig az ország felsőoktatási intézményei kollektíven minden tudásterületet és tudásszintet lefednek.” (*Fokozatváltás 2016*. 13.)
- ⁶ A Széll Kálmán Terv a kormányprogramot idézve írja: „Jelenleg a felsőoktatásban szerezhető diplomák felére nincs piaci kereslet” (Széll Kálmán Terv, 2010. 23.). Vagy a Széll Kálmán Terv 2.0 „a felsőoktatás támogatásában a 2012-re érvényesített és a 2013-ra tervezett további szűkítésével párhuzamosan [...] az átgondolt és tervszerű döntések szükségességét, az állam szerepének újragondolását, adott kérdésekben erősítését fogalmazza meg. [...] A 2012/2013 tanévre a felvehető állami ösztöndíjas létszámkeretet a Kormány a 2011. évi 53 450 főről 34 087 főre szűkítette. [...] E döntés keretében egyúttal sor került a képzési szerkezet belső összetételének – a természettudományos és műszaki, informatikai képzések nagyobb arányát biztosító – átalakítására is.” (Széll Kálmán Terv 2.0, 2012. 199.)
- ⁷ „A felsőoktatási törvény 46. § 4) A miniszter évente [...] határozattal állapítja meg azt, hogy mely, a felsőoktatási intézmények által folytatott szakos képzésen vehető igénybe magyar állami (rész)ösztöndíj. A képzésre a felvétel teljesítéséhez szükséges minimális felvételi követelményt (pontszámot) a Kormány rendelete, az adott szak magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott képzésére történő éves felvétel feltételeként teljesítendő minimális felvételi követelményt (pontszámot) a miniszter határozata állapítja meg. A határozatot a miniszter által vezetett minisztérium hivatalos lapjában közzé kell tenni.”
- ⁸ Az alapszakok: alkalmazott közgazdaságtan, andragógia, emberi erőforrások, gazdálkodási és menedzsment, igazságügyi igazgatási, kereskedelem és marketing, kommunikáció- és médiatudomány, közszolgálati, munkaügyi és társadalombiztosítási igazgatási, nemzetközi gazdálkodás, nemzetközi tanulmányok, pénzügy és számvitel, turizmus-vendéglátás, üzleti szakoktató – az osztatlan képzési szakok: gazdaság- és pénzügy-matematikai elemzés, valamint a jogász.
- ⁹ OECD.Stat adat. (<https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm>)